

Komunistický policista a minulost

Petr Cajthaml

Příslušník Státní bezpečnosti (zvláště ten z první generace sloužící v 50. a 60. letech) bývá obvykle líčen jako typ nekulturního a nevzdělaného, často násilnického primitiva, který žije především pro světlou komunistickou budoucnost. I mezi příslušníky StB se však nacházely výjimky.

Karel Fremund byl mezi „dělnickými kádry“ tvořícími osazenstvo StB v raných 50. letech ojedinělým zjevem vzdělaného intelektuála s širokými kulturními zájmy. Narodil se 18. srpna 1918 v Němčicích na Klatovsku v nábožensky založené rodině drobných rolníků. Jeho otec byl za 1. republiky 15 let starostou obce. Díky nadání a doporučení místního faráře začal v roce 1930 studovat na Jirsíkově klasickém gymnáziu v Českých Budějovicích. Zpočátku dokonce bydlel v katolickém internátě (semináři) a okolí očekávalo, že na gymnaziální studia naváže kariérou kněze. Ještě na střední škole se zapojil do činnosti studentských levicových spolků, zajímal se o kulturní dění (především o divadlo) a ze semináře odešel. V květnu 1938 úspěšně maturoval a na podzim 1938 začal studovat na pražské právnické fakultě.

Po roce však jeho studia přerušilo uzavření českých vysokých škol okupanty. Zaměstnání našel jako úředník Lidového divadla v Praze, kde pracoval skoro celou válku. Zde se zapojil do činnosti komunistického podzemí, pomáhal distribuovat letáky, určitý čas se dokonce podílel na tisku ilegálního *Rudého práva*, podílel se i na výrobě falešných dokladů. Působení v Lidovém divadle musel dvakrát přerušit. Od prosince 1942 byl totálně nasazen v bavorském Mnichově. Z dovolené, která mu byla udělena v únoru 1943, se již nevrátil. Podařilo se mu přesvědčit pracovní úřad, že je práce v Německu ze zdravotních důvodů neschopný, a opět nastoupil do zaměstnání v Lidovém divadle a zapojil se do práce komunistického podzemí. Své hrál i sňatek, který v březnu 1943 uzavřel se svojí kolegyní z Lidového divadla. Podruhé musel zaměstnání v Lidovém divadle přerušit kvůli zatčení. V květnu 1943 odhalilo Gestapo vazby pozatýkané odbojové skupiny z plzeňské Škodovky na pražskou ilegální komunistickou organizaci. Jedním z podezřelých byl i Karel Fremund. Zatčen byl 3. června 1943, byl vyšetřován ve věznicích v Praze na Pankráci a v Malé pevnosti v Terezíně. Vzhledem k tomu, že Gestapo nepřišlo na jeho přímé zapojení do komunistické buňky, byl po více než roce, 3. července 1944, propuštěn. Konce války se dočkal opět v postavení úředníka Lidového divadla, během Pražského povstání se účastnil stavby barikád.

Po válce opět začal studovat práva, která úspěšně zakončil promoci v dubnu 1947, od té doby užíval titulu JUDr., doktor práv. V Lidovém divadle se stal vedoucím – ústředním tajemníkem. Dne 1. června 1945 jej nově založená stranická organizace v Lidovém divadle přijala za člena KSČ. Sám bude později tvrdit, že jejím členem se stal ilegálně již v roce 1942. Postupně se stává aktivním (i když ne profesionálním) stranickým funkcionářem. Na přelomu let 1947/48 pracoval v právníkové komisi při ÚV KSČ, během zmanipulovaných voleb v roce 1948 byl předsedou jedné z okrskových volebních komisí. Během tzv. obnovené retribuice (vyšetřování kolaborace z let okupace) v roce 1948 působil jako předseda nalézací trestní komise v Praze XI, která přezkoumávala případy posuzované podle tzv. malého dekretu. Od počátku dubna 1948 pracoval jako zástupce hlavního tajemníka družstva Umění lidu, které převzalo znárodněné divadelní a estrádní agentury.¹

Řada funkcionářů ilegálního pražského krajského výboru KSČ, s nimiž za války Fremund spolupracoval, působila v poválečných letech ve službách Ministerstva vnitra. Jeden z nich, Miloš Kocman, doporučil do služeb Ministerstva vnitra i Karla Fremunda. Přijat byl k 3. lednu 1949, kdy byl přidělen k Velitelství Státní bezpečnosti. Absolvoval nástupní zpravodajský kurs a patrně se počítalo s jeho zařazením k posilované operativě Státní bezpečnosti. Mezi nové „zpravodajce“ však svým vzděláním, kulturním rozhledem a vlastně ani věkem nezapadal. Jako vysokoškolák obdržel důstojnickou hodnost poručíka (byť v té době bylo zvykem udělovat nově přijímaným právníkům hodnost nadporučíka). Zařazen byl jako referent ve studijním oddělení sektoru politického zpravodajství. Podle informací, které dostal před nástupem, mělo studijní oddělení analyzovat významné státobezpečnostní případy a být analytickou podporou pro operativní součásti StB. Brzy si však začíná stěžovat, že studijní oddělení působí spíše jako podatelna či informační kancelář, cítí se zavalen zbytečnou administrativní prací a schází mu skutečné vyhodnocování zpráv. Přesto je však novou službou pohlcen a do značné míry i ohromen. Dosavadní komunistický intelektuál se začal přerazovat v nástroj vládnoucí strany: „*Zdá se mu, že služba soudruhy, kteří sem přijdou, přetavuje, jak sám pozoruje na sobě, vidí, že se stává tvrdším a nekompromisnějším komunistou a že je čím dál tím víc svazován s režimem a se stranou.*“² Nadřízení přesto oceňovali jeho politický zápal (byl předsedou místní organizace KSČ v místě svého bydliště), osobní skromnost, jeho pečlivost a schopnost zorganizovat si práci. Pravidelně zpracovává plány na zorganizování studijní a analytické práce v StB, nadřízení, kteří jej považují za příliš přemýšlivého intelektuála, je však neberou vážně. Opakovaně se setkával s problémem své minulosti. Kádrovákům StB stále nebylo jasné, proč jej Gestapo v polovině roku 1944 propustilo z vazby. Jeho personální spis

1 Archiv Ministerstva vnitra (dále AMV), personální spis Karla Fremunda (*1918), různé vlastnoruční životopisy a kádrová vyhodnocení.

2 Tamtéž, Kádrový rozhovor s Karlem Fremundem dne 6. května 1949.

obsahuje desítky nejrůznějších (a přesto stále se opakujících) životopisů a vysvětlení k okupační minulosti.

Jeho umístění ve studijním oddělení bylo chápáno jako dočasné, zvažované bylo zařazení do operativy Státní bezpečnosti, přednášel v různých kurzech pro nižší a střední bezpečnostní velitele. Všechny návrhy na přeřazení k operativě StB skončily poukazem na jeho příliš pečlivé pracovní založení a problematický, přesměru slušný osobní přístup. V březnu 1950 byl přemístěn do redakce informačního bulletinu určeného pro nejvyšší vedení ministerstva – tzv. *Denních zpráv*. Zde uplatňuje své analytické a formulační schopnosti, přesto on sám i nadřazení cítí, že jeho schopností je nevyužito. Problematika minulosti, která komplikovala jeho „kádrovou“ situaci příslušníka StB, jej nakonec dostihla i pracovně. V říjnu 1950 byl jmenován velitelem nově zřízeného Archivního a studijního ústavu MNB, specifické archivní instituce, která soustředila nejrůznější zabavené archivy. Základ jeho fondů tvořily nejrůznější spisy okupačních institucí a prvorepublikových státních úřadů, na přelomu 50. let k nim přibývaly zabavené archivy zatčených či do exilu odejvších prominentů nekomunistických stran. Do dnešních let je jednou z klíčových částí současného Archivu Ministerstva vnitra. V říjnu 1950 tento rozsáhlý a v podstatě kořistný fond ani v nejmenším nepřipomínal archivní instituci v dnešním (a ani tehdejším) slova smyslu. Archiválie Archivního a studijního ústavu představovalo, dle tehdejšího Fremundova odhadu, 40–50 vagonů neuspořádaných písemností,³ které byly volně uloženy (na hromadách) v prostorách zámku Stránov u Mladé Boleslavi.⁴ Jednotlivé hromady byly často pokryty pískem, blátem a plísní, které pozvolna likvidovaly soustředěné dědictví minulosti. Od běžných archivních poměrů se lišila nejen fyzická podoba Archivního a studijního ústavu, ale i způsob nakládání s archiváliemi. Základem „péče“ o ně nebylo v základu jejich uchování pro budoucnost, ale jejich aktuální využití pro státobezpečnostní účely. Základní metodou práce s archiváliemi se stalo jejich tzv. vytěžování a budování jmenné a věcné kartotéky (dodnes využívané a známé pod jménem „dvoumiliónka“). Základním principem priority zpracování a způsobu pořádání dokumentů byla jejich aktuální využitelnost. V prvních měsících po nástupu K. Fremunda do funkce náčelníka ASU však bylo i toto pochybené zpracovávání archiválií věcí budoucnosti. Na přelomu let 1950–1951 docházelo stále spíše k soustřeďování (tedy svážení) jednotlivých archivních fondů a jejich „vytěžování“ mělo podobu více či méně cíleného prohrabávání jednotlivých hromad během opatrování písemné dokumentace k aktuálním státobezpečnostním případům. Práce se „starým papírem“ přinášela v očích příslušníků tehdejší Státní bezpečnosti (sou-

3 Tamtéž, Informace o kádrových poměrech Archivního a studijního ústavu MNB, 18. 1. 1951.

4 Zámek Stránov v obci Jezerní Vtelno po znárodnění v červnu 1950 převzala Národní komise pro správu státního kulturního majetku v Praze. Ministerstvo národní bezpečnosti okamžitě požádalo o uvolnění zámku pro „studijní a archivní účely MNB.“ AMV, f. Statisticko-evidenční odbor, 1 díl (A31/1), i. j. 5. Zápis o odevzdání zámeckého objektu ve Stránově národní komisi v Praze, 26. 6. 1950.

středěných především na agenturně-operativní práci a vyšetřování) jen minimální prestiž a dle toho vypadalo i personální obsazení ASU. Formálně bylo v roce 1950 zaměstnáno v ASU 16 zaměstnanců, z nichž čtvrtina nebyla trvale schopna práce pro dlouhodobou nemoc či přeřazení k jiné složce. Až na jedinou výjimku (překladatelku) žádný z nich neměl kvalifikaci (ani delší praxi) v práci s archiváliemi. Nesplňovali ani „odbornou“ kvalifikaci z hlediska StB – zkušenost s operativní prací. O „prestiži“, které se Fremundem řízený archiv těšil, svědčí i pokus o personální posílení osazenstva ASU, který podnikl na základě dohody s náměstkem MNB Karlem Švábem. Z řad zaměstnanců Krajského velitelství StB bylo vybráno pět příslušníků StB, kteří měli od počátku roku 1951 přejít na pracoviště ASU na zámku Stránov. Všem pěti se během čtrnácti dnů podařilo dosáhnout opětovného přeložení zpět do Prahy.⁵

Situace se změnila až s přemístěním ASU do budovy bývalého Velitelství Veřejné bezpečnosti v Praze, ve Sněmovní ulici na Malé Straně na jaře 1951. Postupně se mu podařilo situaci v ASU stabilizovat a „*vagony starých písemností*“ uspořádat do systému, s nímž se historikové setkávají dodnes.⁶ Z ASU se stala významná součást Ministerstva národní bezpečnosti. Uznání se dostalo i jeho náčelníkovi. Z titulu své funkce byl od 2. 10. 1951 členem Státní archivní komise, ústředního koordinačního orgánu na úseku archivnictví. Po necelých dvou letech nadřízení oceňovali, že se mu podařilo dát uložený archivní materiál alespoň do částečného pořádku. Jednotlivé fondy byly svezeny do vcelku vyhovujících depozitářů ve Sněmovní ulici a začaly být archivně zpracovávány. V srpnu 1952 byl odměněn mimořádným povýšením o dva stupně do hodnosti kapitána.⁷ Postupně se podařilo stabilizovat personální obsazení, v ASU pracovalo již několik desítek zaměstnanců zařazených do celkem šesti oddělení. Archivní materiály byly nejprve mechanicky roztříděny a poté byly vytěžovány do postupně budované kartotéky. Část zaměstnanců ASU se věnovala „operativnímu“ vyhledávání archivních materiálů podle požadavků jednotlivých součástí StB. Zatím jen okrajovou roli hrálo badatelské využití archivu. Nová archivní instituce nebyla veřejnosti určena. Jen ojediněle byly zveřejňovány jednotlivé vybrané dokumenty, většinou tehdy, pokud se hodily do propagandistických kampaní připravených k velkým procesům.

Kariéru faktického tvůrce Archivního a studijního ústavu ukončilo disciplinární řízení původně vyvolané poněkud divočejším večírkem zaměstnanců ASU v letních měsících roku 1952. Následovala prověrka situace v ASU, během níž kádrováci Ministerstva národní bezpečnosti našli řadu pochybení proti „komunistické morálce“. Náčelník ústavu byl kritizován za buďto příliš osobní, či naopak příliš neosobní (nesoudružské) vztahy se svými podřízenými. Kritizován byl „alibistický“ přístup ve vý-

5 Tamtéž, Informace o kádrových poměrech Archivního a studijního ústavu MNB, 18. 1. 1951.

6 Ke struktuře fondů někdejšího ASU, pozdějšího Studijního ústavu MV více FROLÍK, Jan: *Osud fondů Studijního ústavu MV*, in *Archivní časopis* 1998 (48), č. 1, str. 4–17.

7 AMV, personální spis K. Fremunda, Velitelský posudek z června 1952.

běru zpracovávaných fondů. Fremund se patrně úmyslně nechtěl pouštět do zpracování fondů policejních a zpravodajských orgánů 1. republiky a slovenského státu, především se obával rekonstrukcí možných agenturních sítí v řadách tehdejší KSČ. Opatrný právník si byl vědom výbušnosti řady informací, které se skrývaly v jeho archivu, a vědomě se nechtěl zapojovat do probíhajících čistek v mocenském aparátu, neboť si uvědomoval, že citlivé informace o osobách na vedoucích místech by dříve či později ohrozily jejich rozšiřovatele.⁸ Výsledkem kádrové prověrky bylo odvolání vedení ASU včetně jeho náčelníka.

„Potrestání“, které kádrováci navrhovali, nakonec nebylo tak přísné, 1. března 1953 se vrátil na své předchozí pracoviště a stal se náčelníkem referátu, který v sekretariátu náčelníka Hlavní správy StB připravoval tzv. *Deník zpráv* pro ministra národní bezpečnosti. Po reorganizaci Ministerstva vnitra na podzim 1953 se stal náčelníkem informační skupiny při vnitřní správě obnoveného Ministerstva vnitra. Vedle zpracování informací pro vedení MV se v jeho práci začíná objevovat i práce s informacemi určenými pro veřejnost. V květnu roku 1955 z jeho oddělení vzniklo tiskové a informační oddělení Ministerstva vnitra, které mělo „vhodným způsobem informovat náš pracující lid o pracovních výsledcích složek MV a pomáhat tak při výchově občanů k bdělosti a aktivnímu boji proti nepřátelským živlům...“⁹ Karel Fremund se tak dostal do pozice neoficiálního „tiskového mluvčího“ komunistického Ministerstva vnitra. Jeho malé oddělení i nadále poskytovalo informační servis pro vedení MV, těžiště práce se však přesunulo do oblasti práce s hromadnými sdělovacími prostředky. Fremund, jako náčelník tiskového a informačního oddělení, měl nadále odpovídat i za koordinaci informací z rezortu vůči veřejnosti. Sám připravoval návrhy většiny oficiálních tiskových zpráv ministerstva a podílel se na vypracovávání návrhů oficiálních projevů jeho vedoucích představitelů.

Nadále mělo být tiskové a informační oddělení jediným pracovištěm, které mohlo být za Ministerstvo vnitra ve styku se sdělovacími prostředky. Fremund, jako jeho náčelník, mohl využívat formulačních schopností a kontaktů mezi kulturními pracovníky a novináři. Ministerstvo vnitra (a Státní bezpečnost) tak ukazuje novinářům a veřejnosti svoji „přívětivější tvář“. Společenský Fremund navazuje řadu kontaktů s významnými novináři, je ochotným rádčem spisovatelů a filmařů, kteří chtějí umělecky zpracovávat vybrané bezpečnostní případy. Pravidelně byl ve styku se spolupracujícími novináři v redakcích deníků a hlavních týdeníků, televize a rozhlasu, díky kterým bylo možné umístit do tisku prakticky každou požadovanou zprávu. Většina z nich byla organizována ve vojenské sekci Svazu čs. novinářů. Každý rok se podílel na organizování školení určených novinářů ve středisku Svazu čs. novinářů na Roz-

8 Tamtéž, Zpráva o provedeném průzkumu na archivně-studijním odboru MNB v době od 11. 11. – 18. 11. 1952. Fremund měl údajně komentovat nález kompromitujících materiálů na nejmenované prominenty KSČ slovy „že on si s tím prsty pálit nebude“.

9 AMV, Rozkaz ministra vnitra č. 37/1955 „Zřízení tiskového a informačního oddělení MV“.

těži. Širší veřejnost se s ním seznamuje během často pořádaných tiskových konferencí. Největší procento z mnoha set ročně zveřejňovaných zpráv pochopitelně představovaly aktuální informace z oboru Státní a Veřejné bezpečnosti.

Využívány však byly i informace starší, často pocházející z archivních fondů spravovaných Ministerstvem vnitra. Významnou roli v tomto ohledu sehrál i Karel Fremund jako bývalý náčelník Archivního a studijního ústavu MV. V letech, kdy pořádal fondy německých okupačních (především bezpečnostních) úřadů, detailně poznal jejich strukturu a význam pro dějiny druhého odboje. Na okupační materiály, nejen díky své osobní zkušenosti vězně Gestapa, nepohlížel jako na neživé historické materiály. Stále aktuální problém dějin nacistické represe a odporu proti ní byl spojován s aktuálním politickým zadáním. Minulost se stala nástrojem boje proti druhému hlavnímu zahraničnímu protivníkovi režimu – Spolkové republice Německo. Většina připomínek utrpení českého a slovenského lidu za 2. světové války a zvrstev nacistů se neobešla bez poukazů na „německý revanšismus“ a činnost bývalých nacistů v SRN. Vedle rozhlasové a tiskové propagandy se v tomto ohledu ukázala být účinným nástrojem i historiografie.

V době, kdy Karel Fremund ASU sám řídil, nepřipadalo využívání jeho fondů odbornou historickou veřejností v úvahu. V druhé polovině 50. let se však (i díky Fremundovu působení) začalo Ministerstvo vnitra tvářit vstřícněji a postupně otevíralo své archivní fondy. Od roku 1956 navštěvovalo studovnu Archivního a studijního ústavu MV několik desítek badatelů ročně. Zprvu v jejich zájmu převažovala témata dějin KSČ a dělnického hnutí (přičemž využívali zejména policejní fondy z doby 1. republiky). Postupně se však ASU stal významným zdrojem zejména pro dějiny 2. odboje a nacistické perzekuce. Karel Fremund ve své nové funkci umožňoval řadě historiků a novinářů přístup k archivním materiálům z doby okupace.¹⁰ Výsledkem byla celá řada studií a edic dokumentů, které otevíraly dosud neznámé oblasti našich dějin. Pravidlem však byla nutnost politicky zabarveného úvodu. Do „využívání minulosti“ se zapojil i aktivně sám Fremund. Vybraným historikům zajišťoval privilegovaný přístup do archivu (např. Čestmír Amort a Václav Král), sám se soustředil na přípravu dlouhodobých protiněmeckých kampaní, které využívaly archivních materiálů ASU a dalších archivů.¹¹ Tiskové a informační oddělení připravilo na konci 50. let několik výstav nacistických dokumentů, které vyvrcholily velkou výstavou „*Podvratná činnost německého imperialismu proti ČSR*“ v roce 1959. Výstava byla nejprve umístěna na jaře 1959 v prostorách Pražského hradu a následně putovala po většině krajských měst, celkem ji navštívilo více než 100 000 návštěvníků.¹² Proti-

10 AMV, f. A 31/2, inv. j. 261, Seznamy badatelů a historiků + badatelská témata 1954, 1956–1966. Mezi badateli převažovali zprvu pracovníci stranického aparátu a Ústavu dějin KSČ, postupně byl umožňován přístup i historikům z Čs. akademie věd a Filozofické fakulty UK.

11 Ve druhé polovině 50. let byl Fremund častým badatelem v ASU. Tamtéž.

12 AMV, f. Sekretariát ministra vnitra, díl 2 (A 2/2), inv. j. 1144, Činnost tiskového a informačního oddělení MV na úseku propagace v roce 1959, 4. 2. 1960.

nacistická a protiněmecká propaganda, kterou Fremund v 50. letech připravoval, nebyla určena jen domácím příjemci. Řada dokumentů byla poskytována západoevropským organizacím či byla zveřejňována na tiskových konferencích, jichž se účastnili i západoevropští novináři. Na konci 50. let Fremund pracoval na edici dokumentů z čs. archivů, která mapovala plány nacistů na vyhlazení českého národa. V roce 1960 ji pod názvem *Minulost varuje* vydalo nakladatelství Orbis v německé, anglické, francouzské a španělské jazykové mutaci. V následujícím roce vyšla česká pod názvem *Chtěli nás vyhubit*.¹³ Úvod k publikaci napsal prominentní komunistický historik Václav Král. Publikace přinesla celou řadu jedinečných dokumentů a je cenná bez ohledu na okolnosti a cíl svého vydání. Totéž však není možné říci o jejím úvodu. Ten je pamfletem o nepřerušené kontinuitě německého nacionalismu a boje Němců proti Slovanům od středověkého podrobení a vyhlazení Polabských Slovanů po Adenauerovu Spolkovou republiku. Z obecného odsudku jsou vyňati jen Němci z toho „správného“ Německa – Německé demokratické republiky.

Na konci 50. let se Fremund v očích vedení Ministerstva vnitra a i širší odborné veřejnosti vyprofiloval jako odborník na dějiny 2. odboje a nacistické represe. Tuto svoji „odbornost“ však samozřejmě využíval v politicky motivované propagandě. V roce 1959 se Fremund stal členem koordinačního orgánu protizápadoněmecké propagandy a politiky – tzv. Německé komise při MZV (plným názvem Komise pro studium západoněmeckého revanšismu a militarismu).¹⁴ Od počátku 60. let spolupracoval s Výborem pro dějiny národně osvobozenického hnutí čs. lidu v letech 1938–1945 při Ústavu dějin KSČ, v březnu 1961 byl oficiálním československým zástupcem na Mezinárodním kongresu historiků dějin odporu, který se konal v italském Miláně.

Práce tiskového a informačního oddělení Ministerstva vnitra byla hodnocena vedením MV pozitivně. Problémy v řízení podřízených, které mu byly vyčítány v závěru jeho působení v ASU, již neměl. Naopak byla oceňována jeho schopnost řídit malý kolektiv a vychovávat další propagandisty. Do prostředí příslušníků Ministerstva vnitra však přesto stále nezapadal. Svými nadřízenými je hodnocen jako „vzdělaný, sečtělý, samostatný, seriózní, rozvážný, skromný, nebyrokratický, poctivý pracovník, který je stále laskavý a dobromyslný, a proto je i velmi oblíbený.“¹⁵ Vyzdvihován je jeho zájem o historii a krásnou literaturu, kontakty s lidmi z kulturní scény. Přestože působil na vedoucí pozici, vyhovovala mu údajně nejvíce „samostatná práce studijního charakteru“.

Při opatřování podkladů k propagandistickým a popularizačním kampaním se občas dostával do sporů s operativními součástmi Státní bezpečnosti, které často měly

13 FREMUND, Karel, KRÁL, Václav (uspořádali): *Chtěli nás vyhubit*, Naše Vojsko, Svaz protifašistických bojovníků, Praha 1961.

14 AMV, personální spis Karla Fremunda, Služební hodnocení z r. 1961.

15 AMV, personální spis Karla Fremunda, Služební hodnocení z listopadu 1957.

jiný názor na způsoby využívání tisku pro své zpravodajské akce. Řada útvarů Ministerstva vnitra si od počátku 60. let hledala vlastní způsoby, jak prosadit „své materiály“ do sdělovacích prostředků. Metody, které využívalo tiskové a informační oddělení, se především z hlediska operativy StB začaly ukazovat jako zastaralé a nepružné. Fremundovo oddělení bylo stále častěji obcházeno a nakonec bylo v únoru 1963 zrušeno a nahrazeno dvoučlennou koordinační propagační skupinou. Sám Fremund byl jmenován náčelníkem kanceláře sekretariátu ministra vnitra. I nadále působil jako odborník na dokumenty nacistické provenience a podílel se na organizování některých propagačních kampaní.

Materiály z doby nacistické okupace využívala i čs. rozvědka – I. správa MV, která je využívala formou tzv. aktivních opatření. Dnes je nejznámější tzv. akce NEPTUN (inscenovaný nález beden s nacistickými dokumenty v šumavském Černém jezeře), boj proti „západoněmeckému revanšismu“ formou využívání historických dokumentů však byl jedním z nástrojů práce čs. rozvědky po celá 60. léta. Akce tohoto druhu jsou dnes známy především díky knihám někdejšího zástupce náčelníka 8. (aktivní opatření) odboru I. správy MV, Ladislava Bittmana.¹⁶ Bittman se sice podílel na první fázi aktivních opatření tohoto druhu, působení na odboru aktivních opatření a jeho akce využívající nacistických dokumentů byly jen jednou z kapitol v jeho špionážní kariéře.

Když v druhé polovině 50. let hodnotili nadřízení možné perspektivy Karla Fremunda v Ministerstvu vnitra, všímali si jeho jazykových dispozic (postupně se naučil němčinu, angličtinu a ruštinu) a detailní znalosti písemností nacistické provenience nacházejících se v československých archivech. Mezi místy jeho možného budoucího působení zmiňovali I. správu MV. Tyto návrhy však vždy narážely na skutečnost, že, ač byl dlouholetým příslušníkem Státní bezpečnosti a Ministerstva vnitra, neměl praktickou zkušenost se zpravodajskou operativní prací. Přesto se v polovině 60. let nakonec příslušníkem rozvědky stal. Její nový (v roce 1964 založený) odbor aktivních opatření rozvíjel celou sérii protizápadoněmecky zaměřených aktivních opatření, při nichž byly často využívány nacistické písemnosti. Fremund byl jejich znalcem a navíc měl praktickou zkušenost s organizováním propagandistických kampaní (což byla jedna z důležitých forem práce 8. odboru I. správy MV). Již krátce po zřízení nového odboru, v únoru roku 1964, Fremunda kontaktoval jeho příslušník Jaroslav Hnízdo,¹⁷ který měl přidělenou problematiku tzv. vnitřního zpravodajství – tedy působení rozvědky uvnitř státu. Fremund nabídl rozvědce možnost využití svých širokých kontaktů s tiskem, rozhlasem a televizí.¹⁸ Rozvědka jeho možností v hojné míře využívala. V následujícím roce se Fremund dokonce stává jejím příslušníkem. Od 1. 6. 1965

16 BITTMAN, Ladislav: *Mezinárodní dezinformace, aktivní opatření a tajné akce*. Mladá fronta, Praha 2000; TÝŽ: *Špionážní oprátky*. Mladá fronta, Praha 1992

17 Na I. správě MV používal krycí jméno HODR.

18 Archiv bývalé I. správy SNB, sv. 80941/-, část sv. č. 2, č. 1. 3. Záznam kpt. HODRa z 10. 2. 1964.

byl zařazen jako starší referent k odboru aktivních opatření čs. rozvědky. Je mu přiděleno krycí jméno FIKAR.

Fremundův příchod na I. správu MV 1. června 1965 jistě nebyl typickou „kádrovou posilou“ elitní součásti StB. Svoji kariéru na rozvědce začínal ve vysoké hodnosti podplukovníka v pokročilejším věku 47 let. Problémem byla jeho nezkušenost s praktickou operativní prací rozvědky a především s činností Státní bezpečnosti mimo území Československa. Přesto se velmi rychle vyprofiloval v jednoho z nejúspěšnějších příslušníků odboru. Když byl Ladislav Bittman přeřazen k operativnímu německo-rakouskému odboru, nahradil jej právě Fremund, který byl k 1. červenci 1967 jmenován zástupcem náčelníka 8. odboru I. správy MV. Postupně byl také vyřešen problém jeho nedostatečné odbornosti, v roce 1967 dálkově absolvoval roční odbornou školu I. správy.¹⁹ Ukončil ji jen půl roku před svými padesátými narozeninami, ve věku, kdy kariéra většiny příslušníků rozvědky vrcholila nebo se již chýlila k závěru. Do samotné podstaty práce rozvědky – operativní činnosti v zahraničí – však přesto nikdy zcela nepronikl, několik krátkodobých pobytů v zahraničí, které absolvoval v legalizaci kurýra Ministerstva zahraničních věcí, z něj „profesionálního rozvědčíka“ neudělalo.²⁰

Fremundův nástup na rozvědku časově souvisel s obratem ve způsobu provádění jejích protiněmeckých akcí. V polovině roku 1965 doznívala série operací vycházejících z výše zmíněného aktivního opatření NEPTUN. Bombastické manipulace s archivními dokumenty nacistické provenience, které byly „náhodou“ nalézány v úkrytech na území Československa, sice přinesly velký okamžitý ohlas, do budoucna však hrozily blamáží a dekonspirací tohoto způsobu práce čs. rozvědky. Jednotlivé kolekce dokumentů, které byly v polovině 60. let představovány odborné a především novinářské veřejnosti, nebyly nově objevovány. Dvě desetiletí se skrývaly v depozitářích československých a sovětských archivů. Československé fondy, ukrývající nacistické písemnosti, byly od druhé poloviny 50. let (mimo jiné i Fremundovou zásluhou) zpřístupňovány prominentním historikům. Někteří z nich si uvědomovali, že nyní nově objevené dokumenty viděli již před několika lety v badatelně Archivního a studijního ústavu ve Sněmovní ulici.

Akce, do kterých se zapojil, v mnohém připomínaly jeho předchozí práci propagandisty ministra vnitra. Aktivní opatření, na jejichž přípravě se podílel, byla realizována především za pomoci tuzemských sdělovacích prostředků. I nadále byly základem jím připravovaných akcí archivní materiály z doby nacistické okupace. Způsob práce s nacistickými dokumenty se však změnil. Fremund již nebyl zprostředkovatelem přístupu historiků do Archivního a studijního ústavu. Odborně vzdělaní histori-

19 AMV, personální spis Karla Fremunda, Vysvědčení o absolvování odborného kursu MV (odborné školy I. správy MV), 12. 1. 1968.

20 Tamtéž, Služební hodnocení z 28. ledna 1969. V letech 1967–68 ve službách I. správy MV cestoval do severní Afriky a Skandinávie.

kové již nebyli pro akce, které prováděl, vhodným nástrojem. V letech 1964–65 zachytila Státní bezpečnost informace o debatách mezi některými historiky a pamětníky 2. odboje, kteří tušili pravé pozadí materiálů údajně nalezených v Černém jezeře.²¹ Druhým problémem byla svérázná úprava dokumentů zasílaných ze Sovětského svazu. Sověští archiváři na dokumenty, které byly údajně po letech nalezeny na území Československa, psali azbukou nejrůznější poznámky. Originály dokumentů byly předány k uložení do Archivního a studijního ústavu, kde se s nimi mohla seznámit odborná historická veřejnost.²² Patrně i z těchto důvodů byl v letech 1965 a 1966 pro většinu historiků v podstatě uzavřen přístup k archivním fondům z doby okupace.²³ V prvé řadě se však proměnil samotný způsob práce dezinformátorů a propagandistů Ministerstva vnitra s archivními materiály.

Přímá (a snáze odhalitelná) manipulace s nacistickými archivními materiály, kterou používala rozvědka Ministerstva vnitra v letech 1964–65, byla opuštěna. Karel Fremund přinesl do práce odboru aktivních opatření čs. rozvědky metody a způsoby práce, které využíval v druhé polovině 50. let jako propagandista tiskového oddělení MV a člen tzv. Německé komise MZV. Tehdy cíleně vyhledával materiály vztahující se k vybraným západoněmeckým prominentům. Jako příklad může sloužit rozsáhlá akce z druhé poloviny 50. let, na které se podílel jako jeden z hlavních organizátorů. Tehdy se zúčastnil přípravy kampaně zacílené na Hanse Globkeho,²⁴ tajemníka západoněmeckého kancléře Konráda Adenauera. Propagandistické aparáty Československa a Východního Německa se zapojily do kampaně s cílem upozornit na problematickou minulost úředníka Globkeho z let Třetí říše a diskreditovat tak jeho šéfa.

Na akce tohoto druhu navázal i jako důstojník rozvědky. Jako příklad mohou sloužit jeho aktivní opatření RICHARD a HEINRICH, které byly cíleny proti prezidentu SRN Heinrichu Lübkemu.²⁵ Východoněmecká Stasi proti němu od roku 1964 vedla propagandistickou zostuzující kampaň. Jakákoliv kampaň vedená z NDR na západoněmecké politiky však narážela na bariéru nedůvěry západoevropské veřejnosti a médií. Československá propaganda mohla, na rozdíl od východoněmecké, vycházet z pozice mluvčího oběti německého nacismu, a proto byla na Západě mnohem lépe přijímaná. Karel Fremund, který akce organizoval, použil jako nástroje (či

21 AMV, a. č. Z-2635 MV. Zprávy o akci MILENA (ZRÁDCE) z r. 1964. Informace o debatách k tomuto tématu se Státní bezpečnost dozvěděla při rozpracování historika Čestmíra Amorta a osob, se kterými se stýkal.

22 Archiv bývalé I. S SNB, sv. 81067/101, č. l. 125 – 126. Záznam, Předávání materiálů RSHA – VI. úřad z fondů VSB RM SSSR do ČSSR – nebezpečí dekonspirace, 2. 2. 1966.

23 Např. v letech 1965–66 tvořili historikové mezi badateli ASU spíše výjimku. Většina z cca 25 badatelů, kteří studovnu ASU navštívili, byli novináři, kteří zpracovávali témata v podstatě určená Ministerstvem vnitra. AMV, f. A 31/2, inv. j. 261, Seznamy badatelů a historiků + studijní témata 1954, 1956–66.

24 Hans Globke (1898–1973), západoněmecký politik, v letech Třetí říše byl úředníkem říšského ministerstva vnitra, podílel se na tvorbě protizidovských tzv. norimberských zákonů. Od r. 1949 pracoval v úřadu spolkového kancléře SRN, kde působil až do r. 1962. V 50. a 60. letech proti němu vedly země východního bloku kampaň, která vyvrcholila v roce 1963 procesem před Nejvyšším soudem NDR, který jej v nepřítomnosti odsoudil k doživotnímu odnětí svobody.

25 Heinrich Lübke (1894–1972), západoněmecký politik, do r. 1933 člen strany Zentrum, po 2. světové válce člen CDU, spolkový prezident SRN v letech 1959–69.

oficiální zástěrky) oficiálně nezávislých organizací: Svazu protifašistických bojovníků a Československé vládní komise pro stíhání válečných zločinců. Fremund vycházel z faktu, že Heinrich Lübke byl v letech 2. světové války úředníkem stavební firmy Baugruppe Schlemp, která se podílela na výstavbě průmyslových závodů a koncentračních táborů. Samotný útočný obsah tvořil jen malou, avšak viditelnou část propagandistických kampaní. V československých archívech se nacházela řada dokumentů vztahujících se k podzemní továrně a koncentračnímu táboru Richardwerke pod vrchem Radobýl u Litoměřic. Dne 15. června 1966 uspořádala Československá vládní komise pro stíhání válečných zločinců ve spolupráci s Ústředním výborem Svazu protifašistických bojovníků a Ministerstvem vnitra v Litoměřicích tiskovou konferenci, na které představila dokumenty o zločinech spáchaných na věznicích a válečných zajatcích nucených pracovat ve zmíněné podzemní továrně. Většina novinářů (domácích i zahraničních) měla o stále aktuální a unikátní dokumenty a informace skutečný zájem a v podstatě přetiskli informace předané organizátory tiskové konference. Skutečný důvod, proč Karel Fremund celou akci zorganizoval, byl skryt v krátkém odstavci, který se objevil na konci obsáhlých reportáží o činnosti podzemní továrny.²⁶ Bez souvislosti s obsahem hlavní části reportáží následovala reportáž o podílu Baugruppe Schlemp na výstavbě továrny Richard. Uvedena byla podtitulkem *H. Lübke členem stavební skupiny*. Díky tomu, že útoky proti Lübkemu byly umírněné a „zabalené“ v objektivních historických dokumentech, měla kampaň ohlas i na Západě, což ocenili zejména zástupci východoněmecké Stasi.²⁷

Aktivní opatření RICHARD bylo hodnoceno vedením čs. rozvědky pozitivně. Stejně jako „bittmanovská“ akce NEPTUN dokázalo využít relativně zastaralých podkladů k cílenému ovlivnění domácí a západoevropské veřejnosti, na rozdíl od ní však nehrozilo dekonspirací a neohrožovalo důvěryhodnost československé protinacistické propagandy.

Již v době „realizace“ první akce proti Heinrichu Lübkemu začal Fremund připravovat její pokračování. Tentokrát jméno „cíle“ neskrýval. 12. dubna 1967 uspořádal okresní výbor Svazu protifašistických bojovníků v Domažlicích tiskovou konferenci, na které byly předloženy dokumenty o zbrojní továrně a koncentračním táboře v Holýšově na Domažlicku. Heinrich Lübke byl tentokrát představen jako hlavní odpovědná osoba (v centrále říšského ministerstva pro zbrojní výrobu). Novinářům byl dokonce předložen jeden dokument týkající se Holýšova s Lübkeho podpisem.²⁸

V letech 1965–68 realizoval Karel Fremund desítky akcí tohoto druhu. Základem jeho práce zůstávalo cílené využívání archivních materiálů z doby okupace. Terčem

26 Např. *Rudé právo* 16. června 1966, *Důkazy o další zločinné činnosti nacistů za okupace v Litoměřicích*.

27 Archiv bývalé I. S SNB, sv. 81067/103-I, č. l. 103–104, Záznam z jednání s plk. Kehlem, zástupcem náčelníka odboru propagandy při sekretariátu MStB NDR, 17. 6. 1966.

28 Např. *Rudé právo* 13. dubna 1967, *Otřesná svědectví o zločinné činnosti fašismu. Ing. H. Lübke sloužil říšským zájmům. Vraždění zajatců na denním pořádku*.

byli většinou aktivní politici, úředníci či soudci v SRN. Pokud můžeme brát posudky a hodnocení nadřízených za alespoň trochu relevantní zdroj informací, chápal své akce s nacistickými dokumenty do značné míry jako pokračování svého boje s nacismem z doby okupace, který pro něj pokračoval bojem proti „západoněmeckému revanšismu“. Musel si však být vědom úmyslných manipulací s informacemi, ke kterým docházelo na odboru aktivních opatření čs. rozvědky, a samotné represivní podstaty práce čs. Státní bezpečnosti. Postupně se také zapojoval do ostatních problematik odboru aktivních opatření. Jako zástupce náčelníka odboru musel mít přehled o aktivních opatřeních cílených především na USA a jejich spojence a akcích prováděných proti čs. exilu.

V souvislosti s nástupem Pražského jara a prvými debatami smysluplnosti existence a činnosti Státní bezpečnosti se začal Karel Fremund podílet i na jiném typu aktivních opatření. Jejich cílem tentokrát bylo především domácí publikum. Stejně jako v dobách, kdy vedl tiskové a informační oddělení MV, připravoval akce, které měly především popularizovat StB v očích domácí veřejnosti. Většina jím navržených akcí však nakonec kvůli srpnové okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy nebyla realizována. Podle svých pozdějších prohlášení reformy Pražského jara nejprve přivítal a novým představitelům KSČ důvěřoval. Odbor aktivních opatření, jehož byl zástupcem náčelníka, patřil z pohledu pozdějších normalizátorů „*k nejvíce prolezlým pravičákům*“. Sám Fremund v srpnových dnech okupaci několikrát odsoudil („*Vstupem vojsk VS do ČSSR jsem byl nejprve překvapen, domníval jsem se, že stranické vedení mělo prostředky k odražení a likvidaci kontrarevoluce.*“²⁹). V pozvolna se rozbíhajících sporech mezi reformisty a „skalnými“ se snažil stát stranou. Činnost jeho odboru byla po okupaci na řadu měsíců prakticky ochromena. Důvodem byla emigrace jeho předchůdce ve funkci, Ladislava Bittmana. Ten po okupaci opustil své místo rozvědky ve Vídni a dal se k dispozici americkým zpravodajským službám. Pro Karla Fremunda to přineslo další úkol: byl jmenován členem komise, která prováděla šetření Bittmanova útěku. Jeho úkolem bylo zejména zjistit rozsah škod, které Bittmanův útek rozvědce způsobil.³⁰ Odbor aktivních opatření byl nejpostiženějším úsekem. Vedle samotné Bittmanovy defekce byl „poškozen“ i reformním nadšením většiny jeho příslušníků, a tudíž jejich zkompromitovaností v očích postupně se prosazujících normalizátorů. V únoru 1969 byl 8. odbor I. správy zrušen a přiřčen k 7. odboru – službě zvláštního určení. Karel Fremund sice po několik týdnů zastával funkci zástupce náčelníka sloučeného odboru, na návrh náčelníka odboru Jana Ondrovčáka však byl přemístěn k informačnímu odboru rozvědky.

Práce na informačním odboru byla sice typově podobná (spíše studijní a analytická), ale obsahově se lišila. Protiněmecká aktivní opatření využívající nacistických

29 AMV, personální spis Karla Fremunda, Doplněk k dotazníku MV, 1. 11. 1971.

30 Tamtéž. Návrh na udělení jednorázové mimořádné peněžité odměny členům komise, která prováděla šetření ve věci zrady bývalého příslušníka čs. rozvědky Ladislava Bittmana, 9. 4. 1969.

materiálů přestala být aktuální. Vnější příčinou byl obrat v německé politice – nástup sociálnědemokratické vlády, která se stavěla k nacistické minulosti daleko kritičtěji než její předchůdci. Obrat však měl i řadu vnitřních příčin. Bittmanovým útekem byla na Západě dekonspirována řada akcí tohoto typu a pokračování v nich by hrozilo blamáží. Hlavním důvodem však bylo soustředění rozvědky (která byla nedílnou součástí Státní bezpečnosti) na vnitřní problematiku (tedy činnost proti domácí opozici a exilu). Fremund si v roce 1969 byl vědom politického obratu a aktivně se zapojil do služeb nastupující normalizace. Začal využívat svých zkušeností z propagandistické práce, znalosti novinářské veřejnosti (řada novinářů, se kterými spolupracoval v 50. a 60. letech, zůstala i po srpnové okupaci na pozicích reformního socialismu a stala se tak nepřáteli nastupujícího normalizačního režimu) a svých zkušeností s ovlivňováním veřejného mínění. Na informačním (analytickém) odboru rozvědky se proto rychle stal jedním z hlavních odborníků na problematiku vnitropolitického zpravodajství (tj. analýzu zpráv o vnitřní opozici) a exilu. Po útlumu v roce 1968 byl pro něj rok 1969 opět rokem hektické práce. Oceňovali to i jeho nadřízení. Jen v roce 1969 byl třikrát finančně mimořádně odměněn „za obětavou a svědomitou práci“. Náčelník informačního odboru pplk. Slavoj Frous (krycím jménem FARKAČ) jej dokonce navrhl za vedoucího nově budovaného úseku „ideologické diverze“.³¹

Problémem se však ukázala Fremundova „politická minulost“. V roce 1969 sice již pevně stál na pozicích „zdravého jádra strany“, řada „skalnějších“ soudruhů mu však připomínala jeho nejednoznačné postoje v roce 1968. V září 1969 se pokusil o vyrovnání se svým pochybením veřejnou sebekritikou, kterou pronesl na členské schůzi základní organizace KSČ informačního odboru rozvědky. V lednu 1970 úspěšně proplul prvou fází politických prověrek. V mimořádném služebním hodnocení, kterým musel projít každý příslušník Ministerstva vnitra, byl z politického hlediska hodnocen jako plně vyhovující. To bylo podmínkou pro setrvání ve službách I. správy MV. Po služebním hodnocení následovala v srpnu 1970 prověrka stranická. Při ní již tak neobstál. Za „*centristický postoj a malou angažovanost v politické práci*“ byl potrestán stranickým trestem důtkou s výstrahou.³² Ve službách I. správy přesto zůstal, naděje na povýšení či opětovné zařazení do náčelnické funkce se však rozplynuly.

Na počátku 70. let tak nadále pracoval jako odborník informačního odboru na boj s antikomunismem a ideologickou diverzí. Dříve dominantní problematice nacistické minulosti se věnoval již jen mimopracovně. V roce 1972 vydalo vydavatelství Magnet ve stejnojmenné edici jeho práci *Konec pražského gestapa*.³³ Zúročil v ní své detailní znalosti fondů okupačních bezpečnostních složek a podal přesný popis organizační struktury a personálního obsazení Gestapa v Protektorátu.

V roce 1973 se dožil 55 let, tedy důchodového věku pro příslušníky SNB. Většina

31 Tamtéž, Mimořádné služební hodnocení na zvláštní rozkaz FMV, 19. 1. 1970.

32 Tamtéž, Doplněk k dotazníku MV, 1. 11. 1971.

33 FREMUND, Karel: *Konec pražského gestapa*, Magnet, Praha 1972.

příslušníků zůstávala ve služebním poměru zpravidla ještě několik let navíc. Již v únoru 1973 rozhodlo vedení kádrového odboru rozvědky o tom, že jeho služební poměr bude ukončen k datu vzniku jeho nároku na odchod do důchodu.³⁴ Karel Fremund svoji službu ve Státní bezpečnosti ukončil 31. srpna 1973.³⁵ Zemřel 1. ledna 2004 v Praze.

* * *

Karel Fremund byl zvláštním typem příslušníka tajné komunistické policie. Ačkoliv pocházel z tradičního venkovského prostředí, byl od mládí přesvědčeným komunistou a věřil ve správnost počínání Státní bezpečnosti, které sloužil. Na rozdíl od většiny svých kolegů nebyl klasickým mužem „výkonu“. Většina akcí, na kterých se podílel, byla založena na událostech, které se staly před samotným vznikem Státní bezpečnosti. Značnou část svého života se potýkal s nacismem. Nejprve jako aktivní účastník 2. odboje, poté jako archivář spravující fondy bývalých nacistických úřadů. Část jeho práce, připomínání nacistických zločinů, zveřejňování dokumentů o nich, upozorňování na nepotrestané pachatele, morálně obstojí i dnes. Problematické jsou však metody, jak s archivními materiály zacházel, a cíle, ke kterým je používal. Většinu své profesionální kariéry věnoval upřímně míněnému boji proti nacistické totalitě, připomínání jejích zločinů a cíli zabránit jejímu návratu. Přitom však sloužil totalitě komunistické. Není náhodou, že svoji odbornou zdatnost nakonec uplatnil v jiné oblasti – v boji proti domácí opozici a exilu.

Profesní životopis Karla Fremunda, příslušníka Státní bezpečnosti a zdatného manipulátora, se vymyká klasickým černobílým hodnocením. Nabízí však dodnes aktuální otázky: jaké jsou meze využívání (totalitní) minulosti v mocenském či politickém boji; může účel posvětit prostředky? Či naopak: nakolik prostředky znesvěcují účel?

34 AMV, personální spis Karla Fremunda, Závěr z dodatku zvláštní prověrky příbuzných, 6. 2. 1973.

35 Tamtéž, Příloha k návrhu na uvolnění ze služebního poměru, 31. 8. 1973.

Příloha č. 1 Karel Fremund (AMV, personální spis Karla Fremunda)

Příloha č. 2 Jeden z výsledků Fremundova aktivního opatření RICHARD (článek Rudého práva z 16. června 1966)

Proletáři všech zemí, spojte se!

RUDÉ PŘÁVO

ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČTVRTEK 16. ČERVNA 1966 | ČÍSLO 164 — ROČNÍK 46 (Právo lidu roč. 69) | CENA 30 HAL.

Důkazy o další zločinné činnosti nacistů za okupace na Litoměřicku

Podzemní továrny měly zachránit hitlerovské Německo

LITOMĚŘICE 15. června (Ic) — Na tiskové konferenci v Litoměřicích informovali ve středu rade a zahraniční novináře pracovníci čs. vládní komise pro stíhání válečných zločinců, ústředního výboru Svazu protifasistických bojovníků a ministerstva vnitra o tom, jaké výsledky přinesl dosavadní průzkum nacistické podzemní továrny Richard v Litoměřicích. Novináři se seznámili s původními nacistickými dokumenty, objevenými v poslední době, prohlédli si krematorium bývalého koncentračního tábora a část podzemní továrny a vyslechli i očitě svědky, kteří jim vyprávěli o nelidském zacházení s vězni.

Součástí objevených dokumentů jsou i mapky se zakreslením «zvláštních staveb» budovaných v českých zemích, cyklostylované údaje o organizaci podniku Elsabe (Auto-Union) v Litoměřicích z 24. prosince 1944 a detailní plány podzemní továrny Richard I z roku 1944.

O zločinné činnosti nacistů informoval náměstek ministra vnitra J. Kotal. Koncentračním táborem v Litoměřicích — jak uvedl — prošlo mnohé tisíc vězňů nacistického režimu prakticky z celé Evropy.

Je ovšem třeba předem říci, že příslušné vyšetřování v tomto směru není snadné. Ještě zdaleka nemáme dostatečně objasněny všechny skutečnosti týkající se litoměřického koncentračního tábora.

Nacisté po okupaci Československa přesunuli do prostoru Terezín—Litoměřice postupně tři velké koncentrační tábory. V polovině roku 1940, když už nestačily v tzv. protektorátě dosavadní věznice, dalo zde pražské gestapo vybudovat své policejní vězení v Malé terezínské pevnosti. Jeho komendantem byl asi do konce války známý proslulý Hauptsturmführer SS Heinrich Jöki. Tato věznice byla fakticky koncentrací, jímž prošlo do konce války desetitisíce vězňů.

Na podzim 1941 — po nástupu Heydricha jako «zastupujícího říšského protektora» v Praze, když nacistická úřední měštině začala provádět připravované plány na «konečné řešení židovské otázky» — bylo z města Terezína v době několika týdnů vytvořeno ghetto, obrovský koncentrační tábor pro židovské obyvatelstvo z českých zemí a z celé střední Evropy, přestupní stanice pro plynové vyhlazovací komory v Osvětimi.

Továrna Richard

Pak přišly na řadu Litoměřice, město zahrnuté do správního obvodu tzv. Sudetengau, v jehož čele stál Henlein. Od podzimu 1943 se započalo s výstavbou obrovské podzemní továrny pro utajenou válečnou výrobu. Jako «vhodné místo» byl vybrán dosavadní vápencový lom pod vrchem Bídnicí. Zde se začal budovat závod, jemuž byl dán krycí název Richard a který se nakonec skládal ze tří organizačně výrobních celků, označených říšskými číslicemi Richard I, II a III.

Vybudování Richardu zadal stavebník, jímž bylo Spierovo ministerstvo, berlínské řídicí firmě «Mineralöl-Baugesellschaft». Na stavbě se ovšem podílelo velké množství dalších berlínských i jiných firem, mezi nimi tzv. Sudetendeutsche Bergbau A. G., která prováděla hornické práce. Stavbu řídil za spolupráce Spierových zmočňenců tzv. «SS-Führungsstab B 5» s krycím adresou Lovosice 2, poštovní schránka 212, nebo s adresou na úřadovnu litoměřického gestapa, který později dohlížel i na výrobní program. Vedoucím tohoto štábu SS byl Obersturmführer Werner Meyer, a to asi až do ledna 1945, pak převzal jeho funkci Sturmbannführer Alfons Kraft. «SS-Führungsstab B 5» v Litoměřicích podléhal přímo Gruppenführerovi SS dr. Ing. Kammlerovi, šéfu stavební technické skupiny C v Himmlerově úřadu «SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt», jehož šéfem byl známý válečný zločinec Obergruppenführer Pohl.

V Richardu I, který byl budován v Litoměřicích nejdříve, byla umístěna výroba různých «oučástek aut. leteckých motorů, klikových hřídelí do tanků a rychlostních skříní do ponorek. Zajišťovala ji zejména firma Auto-Union, která však byla vedena v Litoměřicích pod krycím názvem «Elsabe A. G.».

V Richardu II, projektovaném a budovaném od začátku roku 1944, zajišťovala výrobu firma Osram z Berlína. Podle některých dokladů se zde vyráběly wolframové a molybdenové dráty a plechy a další tajná, válečně důležitá výroba, podle některých svědectví i součásti V1 a V2.

Do Richardwerke se v posledních válečných měsících přemístila také firma «Gedewent». Její výroba byla udržována v nejvyšší tajnosti. Je vůbec třeba říci, že nacistickému vedení se podařilo utajit výrobní provoz tak, že řádová civilní zaměstnanci a vězni většinou neznali kromě svého pracovního úseku výrobu na jiných pracovištích. Celá továrna měla kapacitu asi 12 000 zaměstnanců, z toho mělo být na 3000 civilních zaměstnanců, vesměs Němců, ostatní byli vězni.

Nejrozsáhlejší výroba byla údajně v I. závodě, Richard II, podle všeho ještě nebyla naplno. Výstavbu všech tří závodů nacisté zajišťovali v podstatě až do konce války. Přitom byli používáni především vězni, nejprve z Malé pevnosti v Terezíně, pak z Flossenbürgu. Na Richardu však pracovali až do konce války i vězni z Terezína.

(Pokračování na str. 2.)

Ze zasedání rozšířeného předsednictva Ústřední rady odborů

Plná podpora siezdovým dokumentům

Příloha č. 4 Obálka knihy Karla Fremunda *Konec pražského Gestapa*, vydavatelství Magnet, Praha 1972

